

Warszawa, 29 grudnia 2023

Dr hab. Piotr Gruszczyński

Akademia Teatralna im. Aleksandra Zelwerowicza

Warszawa

RECENZJA

dorobku artystycznego i naukowego dr Igi Gańczarczyk w związku z procedurą postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie sztuki w dyscyplinie: sztuki filmowe i teatralne, wszczętego w dniu 18 sierpnia 2023 r., prowadzonego przez Akademię Sztuk Teatralnych im. St. Wyspiańskiego w Krakowie.

Zlecniodawcą recenzji jest Akademia Sztuk Teatralnych im. St. Wyspiańskiego w Krakowie.

Zlecenie zostało podjęte w związku z uchwałą nr 21/2023 Rady ds. Stopni Akademii Sztuk Teatralnych im. Stanisława Wyspiańskiego w Krakowie z dnia 23 października 2023 roku.

Dokumentacja Habilitantki zawiera :

Wniosek z dnia 11 sierpnia 2023 roku i załączniki:

- Dane wnioskodawcy
- Kopię dyplomu doktorskiego
- Wykaz osiągnięć naukowych i artystycznych
- Dokumentację osiągnięć artystycznych
- Dokumentację spektaklu *Środula. Krajobraz Mause* wraz zapisem spektaklu

- Autoreferat

Iga Gańczarczyk określiła jako osiągnięcie naukowe będące podstawą ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego scenariusz i dramaturgię spektaklu *Środula. Krajobraz Mause*, w reżyserii Remigiusza Brzyka, zrealizowanego w Teatrze Zagłębia w Sosnowcu. Spektakl miał premierę 28 października 2022 roku

Podstawowe informacje o Habilitantce

- 2003 – tytuł magistra na kierunku filologia polska Uniwersytetu Jagiellońskiego, na specjalności teatrologicznej (promotorka pracy magisterskiej: prof. dr hab. Małgorzata Sugiera)
- 2007 – tytuł magistra sztuki na Wydziale Reżyserii Dramatu w Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej im. Ludwika Solskiego w Krakowie, na specjalności dramaturg teatru (promotor pracy magisterskiej: prof. dr hab. Grzegorz Niziołek)
- 2013 – stopień doktora sztuki teatralnej nadanego uchwałą Rady Wydziału Reżyserii Dramatu Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej im. Ludwika Solskiego w Krakowie na podstawie rozprawy doktorskiej *Od rekonstrukcji do mistyfikacji i z powrotem* napisanej pod kierunkiem promotorskim prof. Krystiana Lupy

Przebieg pracy

- lata 2005-2007 - praca etatowa – sekretarz literacki w Narodowym Starym Teatrze w Krakowie. Jednym z wyróżniających osiągnięć było współtworzenie i organizacja festiwali re_wizje/romantyzm (2005) oraz re_wizje/ antyk (2007)
- od 2009 roku – nauczanie na Wydziale Reżyserii oraz na Wydziale Aktorskim w Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej im. Ludwika Solskiego w Krakowie
- od 2013 roku praca etatowa na stanowisku adiunktki na Wydziale Reżyserii Dramatu i na Wydziale Aktorskim w Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej im. Ludwika Solskiego w Krakowie
- od 2016 roku praca etatowa na stanowisku adiunktki na Wydziale Reżyserii Dramatu Akademii Sztuk Teatralnych im. Stanisława Wyspiańskiego w Krakowie

Opinia o Habilitantce i autoreferacie

Iga Gańczarczyk z całą pewnością jest jedną z ikon polskiej dramaturgii. To dziedzina działań artystycznych w Polsce stosunkowo młoda i nie bez oporów torująca sobie drogę do uznania i podmiotowości. I od razu, na samym początku tej opinii należy stwierdzić, że Iga Gańczarczyk ma w tej walce o uznanie niebagatelny udział. Pierwsze próby ustanowienia dramaturgii w Polsce podejmowane między innymi przez Leona Schillera zostały przerwane katastrofą wojenną, następnie model sowiecki na dziesięciolecia przekreślił szansę powołania tej profesji. Dopiero lata dziewięćdziesiąte XX wieku zwolna przygotowały grunt do tego, by od początku nowego wieku dramaturgia mogła się rozwijać, zyskując także coraz mocniejsze instytucjonalne wsparcie. Utworzenie w krakowskiej PWST, a obecnie AST studiów dramaturgicznych było tutaj zdarzeniem przełomowym.

Iga Gańczarczyk po ukończeniu studiów teatrologicznych na Uniwersytecie Jagiellońskim podjęła studia dramaturgiczne będąc studentką rocznika z pierwszego naboru. Po ukończeniu drugiego fakultetu szybko zaczęła łączyć teatralną praktykę – prace dramaturgiczne i reżyserskie z nauczaniem. W swojej pracy uczelnianej doszła do godności prodziekanki odpowiedzialnej za osoby studiujące dramaturgię, a co najważniejsze powołała Pracownię dramaturgiczną, której aktywność, innowacyjność i dokonania budzą wielki podziw i stanowią jeden z fundamentów budowania dziś tej dziedziny sztuki. Jednym z koronnych dowodów na skuteczność pracy Igi Gańczarczyk jest przemianowanie Wydziału Reżyserii Dramatu na Wydział Reżyserii i Dramaturgii, w jubileuszowym dla obu wydziałów 2023 roku – pięćdziesięciolecia reżyserii i dwudziestolecia dramaturgii.

Lista prac dramaturgicznych, reżyserskich, badawczych, wydawniczych i popularyzatorskich realizowanych przez Igę Gańczarczyk jest długa i imponująca. Tematem swojego autoreferatu uczyniła spektakl „Środula. Krajobraz Mause” wyreżyserowany w Teatrze Zagłębia w Sosnowcu przez Remigiusza Brzyka. Szczegółowy opis prac nad tworzeniem spektaklu zaczyna się od istotnego wyznania: Środula to dzielnica, w której Gańczarczyk spędziła dzieciństwo i czas dojrzewania, aż do wyjazdu na studia. Projekt powstał z osobistego przeżycia związanego z odkryciem, że Środula będąca niewinną krainą dzieciństwa jest jednocześnie miejscem obciążonym historycznie, przez co każdy, kto tam żyje nosi na sobie piętno czegoś, co nazwałbym historycznym grzechem pierworodnym. Gańczarczyk odkrywa to czytając komiks Arta Spiegelmana „Maus”, który mocno wpłynął na paradygmat dyskursu o Zagładzie. To w Środuli – sosnowieckim getcie - Spiegelman umieszcza część akcji, bo stąd pochodzili właśnie jego przodkowie. Odkrycie, że te „komiksowe przygody” wydarzyły się gdzieś obok, bardzo blisko okazało się tak wielkim wstrząsem, że musiało doprowadzić do powstania projektu opartego na regułach art based

research. Gańczarczyk powołuje się na esej Marianne Hirsch „Żałoba i postpamięć”, która czyta komiks Spiegelaman jako opowieść o stracie, żałobie i pragnieniu. W dziwny sposób te uczucia stają się udziałem autorki scenariusza i dramaturżki spektaklu. Życie w miejscu, które w napięciu ukrywa historie, które miały tu miejsce. To figura szczególnie mi bliska, jako mieszkańca Warszawy, w której nieustająco pracują archeologowie pamięci. Do takiego archeologicznego researchu znakomicie pasuje podejście, w jaki Gańczarczyk myśli o dramaturgii w ogóle. Jak sama pisze, myśli o niej „przestrzenie”. I dzięki takiemu podejściu wyciąga z komiksu „Maus” bardzo oryginalne linki i ścieżki. W rezultacie rozwija intensywny twórczy i badawczy proces, w który angażuje aktorów i całą ekipę realizatorską oraz techniczną. Praca nad spektaklem przestaje być procesem artystycznym, staje się poznawaniem i nabudowywaniem wspólnego doświadczenia, rodzajem inwestygacji nieomal kryminalnej, prowadzonej z opóźnieniem, a nawet po prostu za późno, w związku z tym często napotykającej na przeszkody i ograniczenia, których nie da się już pokonać. Niedopowiedzenie i niewiadoma stają się istotnym elementem researchu.

W sumie autoreferat Igi Gańczarczyk czyta się jak historię kryminalną. Autorka świetnie pokazuje, jak jej metoda dramaturgiczna przykleja do wyjściowego tematu i pomysłu coraz to nowe wątki. Udowadnia też, że dramaturgia może stać się procesem integrującym zespół twórców i realizatorów. Z jednej strony pozwala to na rozszerzenie odpowiedzialności za finalny efekt na cały zespół, co wzmacnia poczucie współautorstwa. Z drugiej strony poziomuje pionowe i hierarchiczne struktury, które powstają w czasie procesu twórczego. To bardzo istotne zadanie nowocześnie pojmowanej dramaturgii, która może mieć wielki wpływ na proces produkcyjny. Co istotne, przy takim podejściu do procesu twórczego redefiniuje się ostateczny efekt pracy. Punkt ciężkości przenosi się na proces, a zatem na tworzenie komunikatu, a nie dzieła. To z kolei upodmiotawia widza, przydzielając mu ważną rolę w

procesie. I wreszcie niezwykle istotne jest stworzenie możliwości pracy bez tekstu wyjściowego, bez gotowego scenariusza. To częsta praktyka, w której nawet jeśli pojawia się tekst w punkcie wyjścia, to jest on tylko pretekstem. Praktyka ta często stosowana w ostatnich w ostatnich latach definitywnie uwalnia teatr od służebności wobec literatury, choć oczywiście wywołuje protesty środowisk konserwatywnych, ale także części aktorów inaczej pojmujących swoją pracę. Tym ważniejsza jest tutaj decyzja Gańczarczyk, która nie daje pola przestarzałemu myśleniu o roli teatru i zadaniu aktora.

Nowoczesne podejście do dramaturgii Igi Gańczarczyk znajduje też dopełnienie w jej działalności dydaktycznej i wydawniczej. Należy tu zwrócić uwagę na bardzo szczęśliwe połączenie praktyki teatralnej z nauczaniem i pracą badawczą. Dramaturgia wymaga bowiem weryfikowania odkryć i ustaleń badawczych w ogniu teatralnych prób, ponieważ nie jest teoretyczną dziedziną oderwaną od sztuki teatru lecz konstytucyjnie w nią wpisana.

Działania reżyserskie i dramaturgiczne Igi Gańczarczyk stanowią najlepsze pole do sprawdzania i doświadczania rozmaitych zagadnień twórczych, a także tych związanych z etyką procesu.

Jeśli chodzi o działania wydawnicze to warto przypomnieć stworzenie i poprowadzenie Linii Teatralnej w wydawnictwie Ha!art. Poniekąd była to kontynuacja wspaniałej serii Teorie Współczesnego Teatru prezentującej najistotniejsze dwudziestowieczne doktryny teatralne i myśli reżyserskie. Publikacje pod redakcją Gańczarczyk skupiły się na artystach, którzy nadawali ton teatrowi na przełomie tysiącleci i wprowadzili performatywne myślenie o nim inicjując wiele nurtów obecnych w teatrze XXI wieku. Swoistym ukoronowaniem działań wydawniczych Igi Gańczarczyk jest książka „Dramaturgia. Przewodnik” (współredagowana przez Olę Katafiasz) opublikowana przez AST. Znaczenia tej publikacji nie sposób przecenić, jest to bowiem pierwsza praca systematyzująca wiedzę o dramaturgii, o tym, czym ona jest,

jakie ma możliwości działania, za co odpowiada. Opatrzona syntetyzującym wstępem Igi Gańczarczyk prezentuje wiele bardzo odmiennych podejść do dramaturgii, wiele metod. Definitywnie uwalnia dramaturgię od jej podstawowego i anachronicznego już pojmowania jako pracy nad tekstem sztuki czy adaptacją powieści. Ten elementarz dramaturgiczny jest przecież dopiero punktem wyjścia do obszaru dramaturgicznej wolności, po którym tak sprawnie porusza się Iga Gańczarczyk, na co dowodem jest między innymi spektakl „Środula. Krajobraz Mause” będący przedmiotem autoreferatu.

Po zapoznaniu się z dorobkiem artystycznym, badawczym i dydaktycznym Igi Gańczarczyk w pełni popieram wnioski o nadanie jej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie sztuki filmowe i teatralne; Habilitantka spełnia wymagania określone w art.219 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o Szkolnictwie Wyższym i Nauce.

Piotr Gąsior

